

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه علامه طباطبایی

عنوان تحقیق:

اولویتهای امنیتی ایران در خلیج فارس

(۲۰۰۱-۲۰۱۰)

استاد راهنما:

دکتر سید جلال دهقانی فیروز آبادی

استاد مشاور:

دکتر غلامعلی چگینی زاده

نام دانشجو:

محمد جواد فیاضی

کارشناسی ارشد روابط بین الملل

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات پژوهش.....	۷
۱- طرح مسأله (تعریف و اهمیت موضوع).....	۸
۲- سابقه تحقیق:.....	۹
۳- سؤال اصلی و سؤالات فرعی تحقیق:.....	۱۰
۴- فرضیه‌ها:.....	۱۱
۵- مفاهیم و متغیرهای اصلی تحقیق:.....	۱۱
۶- روش تحقیق:.....	۱۴
۷- سازمان دهی:.....	۱۵
فصل دوم: چارچوب نظری.....	۱۷
گفتار اول: نظریه نو واقع گرایی.....	۲۸
الف: کنت والتز و مشکلات واقع گرایی کلاسیک.....	۳۰
ب: چارچوب نظریه نواقع گرایی والتز.....	۳۱
گفتار دوم: نظریه نو واقع گرایی و گونه های آن.....	۱۸
الف- رئالیسم تدافعی.....	۱۸
ب- رئالیسم معاصر یا مدرن.....	۲۰
گفتار سوم: نظریه نو واقع گرایی و منطقه خلیج فارس.....	۳۲
گفتار چهارم: آنارشی و رقابت‌های امنیتی.....	۳۶
الف- آنارشی و تأثیر آن بر رفتار دولت ها.....	۳۶
فصل سوم: خلیج فارس، جایگاه و موقعیت منطقه‌ای آن.....	۴۲
گفتار اول: تعریف مفاهیم.....	۴۴
الف- آشنایی با نظام منطقه‌ای:.....	۴۴
ب) گستره جغرافیایی منطقه خلیج فارس.....	۴۹
ج) تعریف ژئوپلیتیک و عوامل مؤثر در آن.....	۵۰
۱- گفتار دوم: جایگاه خلیج فارس در نظریه‌های ژئوپلیتیک.....	۵۴
الف) نظریه سیلاک و شرایبر:.....	۵۵
ب) تئوری قلب زمین (هارتلند) مکیندر.....	۵۶
ج) تئوری ریملند اسپایمکن.....	۵۷
ح) تئوری قدرت دریایی ماهان.....	۵۸

.....	۵۹	د) تئوری یوردیس فون لوهازن
.....	۶۰	۳- گفتار سوم: ابعاد اهمیت خلیج فارس
.....	۶۳	الف- اهمیت جغرافیایی و استراتژیک خلیج فارس
.....	۶۸	ب- اهمیت منابع نفت و گاز خلیج فارس
.....	۷۵	ج- بازار منطقه خلیج فارس
.....	۷۸	ح- اهمیت نفت خلیج فارس برای کشورهای صنعتی
.....	۸۲	د- نتیجه گیری
.....	۸۵	فصل چهارم: طرح‌های امنیتی در خلیج فارس و نقش قدرت‌های بزرگ در آن (به ویژه آمریکا)
.....	۸۶	گفتار اول: ضرورت برقراری امنیت در منطقه خلیج فارس؛
.....	۸۹	الف) منافع ایران در خلیج فارس:
.....	۹۱	ب) سوابق ترتیبات امنیتی اولویت دار در خلیج فارس
.....	۹۲	گفتار دوم: نظام امنیتی پس از ورود آمریکا به خلیج فارس
.....	۹۵	الف- دکترین نیکسون (قبل از انقلاب)
.....	۹۸	ب- پس از پیروزی انقلاب اسلامی تا پایان جنگ ایران و عراق
.....	۱۰۵	ج- ترتیبات امنیتی از اشغال کویت تا اشغال عراق:
.....	۱۰۸	(۱-۱)- اصول و ویژگی‌های نظم نوین جهانی
.....	۱۱۰	(۱-۲)- تأثیر نظم نوین جهانی در نگاه به امنیت خلیج فارس
.....	۱۱۴	۲- خلیج فارس و مهار دوگانه کلینتون:
.....	۱۲۷	الف. مفاد و مفروضه‌های طرح:
.....	۱۲۸	ب- گستره جغرافیایی طرح
.....	۱۲۹	ج- اهداف طرح
.....	۱۳۵	نتیجه گیری
.....	۱۳۷	فصل پنجم: ایران و امنیت خلیج فارس قبل از ۱۱ سپتامبر
.....	۱۴۰	گفتار اول- ایران و شورای همکاری خلیج فارس
.....	۱۴۰	الف- زمینه شکل گیری شورای همکاری خلیج فارس
.....	۱۴۱	ب- اهداف رسمی شورای همکاری خلیج فارس
.....	۱۴۴	ج- بحران معنا در شورای همکاری خلیج فارس
.....	۱۴۷	گفتار دوم: سیاست امنیتی ۲+۶

۱۴۷	الف- زمینه‌های شکل‌گیری طرح ۶+۲
۱۴۹	ب) اهداف طرح ۶+۲
۱۴۹	ج) علل ناکامی طرح ۶+۲
۱۵۱	گفتار سوم: علل‌های درون منطقه‌ای واگرایی کشورهای خلیج فارس
۱۵۱	الف- دیدگاه‌های متفاوت امنیتی در منطقه خلیج فارس
۱۵۵	۱- امنیت از دیدگاه عربستان سعودی
۱۵۶	۲- امنیت از دیدگاه عراق
۱۵۸	۳- امنیت از دیدگاه کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس (کویت، امارات، بحرین، عمان)
۱۵۹	ب) تفاوت در ساختار و ماهیت نظام‌های سیاسی
۱۶۱	گفتار چهارم: ایران و سیاست‌های امنیتی خلیج فارس
۱۶۳	الف: دیدگاه جمهوری اسلامی ایران در مورد امنیت خلیج فارس (با تاکید بر قبل از ۱۱ سپتامبر)
۱۷۰	فصل ششم: ایران و امنیت خلیج فارس بعد از ۱۱ سپتامبر
۱۷۱	گفتار اول: حادثه ۱۱ سپتامبر سر آغاز دوره جدید در روابط بین الملل
۱۷۱	الف- نگاهی اجمالی به حادثه ۱۱ سپتامبر
۱۷۱	ب- جنگ با تروریسم
۱۷۶	ج- جنگ پیش‌دستانه
۱۸۲	ح- توانائی تغییر رژیم‌ها
۱۸۶	گفتار دوم: حضور نظامی ایالات متحده آمریکا در جنوب ایران (حوزه خلیج فارس)
۱۸۶	الف- امارات متحده عربی
۱۸۷	ب- اردن
۱۸۸	ج- بحرین
۱۹۰	ح- عربستان
۱۹۳	د- عمان
۱۹۴	ذ- قطر
۱۹۷	ر- کویت
۱۹۹	گفتار سوم: شاخصه‌های تقابل ایران و آمریکا
۱۹۹	الف- اتهامات ایالات متحده علیه ایران

۲۰۶.....	ب- طرح تغییر رژیم یا رفتار جمهوری اسلامی ایران
۲۱۲.....	ج- طرح محور شرارت
۲۱۸.....	ح- تحمیل پروتکل الحاقی و مخالفت با برنامه صلح آمیز هسته‌ای ایران
۲۲۲.....	د- رد درخواست عضویت ایران در WTO
۲۲۴.....	ذ- طرح خاورمیانه جدید(دموکراسی برای خاورمیانه)
۲۲۴.....	ر- حمایت امریکا از قطعنامه‌های شورای امنیت علیه ایران
۲۲۵.....	ز- حمایت امریکا از اپوزسیون داخلی و خارجی
۲۲۶.....	گفتار چهارم: اولویت‌های امنیتی ایران در این دوره
۲۲۷.....	الف- مخالفت با دخالت قدرت‌های بیگانه در نظام امنیتی خلیج فارس
۲۲۷.....	ب- همکاری و مشارکت با بازیگران منطقه‌ای (امنیت دستجمعی)
۲۲۹.....	ج- تقویت روابط اقتصادی با کشورهای منطقه خلیج فارس
۲۳۰.....	ح- اعتماد سازی و ضرورت آن
۲۳۷.....	د- باز دارندگی متعارف
۲۴۸.....	۱- نقش سیاست هسته‌ای کشور در بازدارندگی
۲۵۰.....	۲- واکنش کشورهای منطقه به سیاست هسته‌ای ایران
۲۵۱.....	۳- واکنش آمریکا به سیاست هسته‌ای ایران
۲۵۲.....	۴- ابراز نگرانی از تکثیر مدل و سیاست هسته‌ای ایران در خاورمیانه
۲۵۳.....	۵- تحریم و محدودسازی استراتژیک ایران
۲۵۶.....	۶- جمع‌بندی سیاست هسته‌ای ایران
۲۵۹.....	ذ- موازنه قوا
۲۶۲.....	نتیجه‌گیری

فصل اول:

کلیات پژوهش

۱- طرح مسأله (تعریف و اهمیت موضوع)

خلیج فارس به دلیل ویژگی‌های ژئوپولیتیکی و ژئواستراتژیک و اقتصادی همواره مورد توجه قدرت‌های بزرگ بوده است و از پایان جنگ دوم جهانی به ویژه برای آمریکا اهمیت حیاتی داشته است. با پیروزی انقلاب اسلامی و حمله شوروی به افغانستان و با توجه به دکترین کارتر و ریگان در دهه ۱۹۸۰ حفظ جایگاه برتر آمریکا در منطقه مبنای سیاستگذاری آن کشور قرار گرفت. از آغاز دهه ۱۹۹۰ به بعد، با فروپاشی شوروی و شکل‌گیری نظام چند قطبی، ابعاد ژئوپولیتیکی و ژئواکونومیکی در سیاست خارجی کشورهای منطقه خلیج فارس جایگاه قابل توجهی داشته است. در همین رابطه پایان جنگ سرد به نقش آمریکا در سیستم بین الملل به ویژه نظم بین المللی افزود و به دنبال آن واحدهای سیاسی ناراضی در معرض انواع تهدیدات قرار گرفتند. این موضوع در خصوص جمهوری اسلامی ایران به دلیل روابط متشنج خود با آمریکا و همچنین تحول ژئوپولتیک و ژئواستراتژیک مناطق پیرامونش مصداق جدی تر داشت.

حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ نیز باعث شد تا جغرافیای سیاسی خلیج فارس به شدت تحت تأثیر رخدادهای یاد شده واقع گردد و به دخالت محافظه کاران جدیدی منجر شود که در سیاست گذاری ایالات متحده نقش اساسی ایفا نمودند و با توجه به شرایط جدید نظام بین الملل و به بهانه‌ی مبارزه با تروریسم به دنبال منافع و اهداف خود رفتند. که در این زمینه جمهوری اسلامی نیز برای دفع تهدیدات به دنبال تعیین اولویت‌هایی در سیاست خارجی خود بود که کمترین آسیب متوجه کشور گردد.

از سوی دیگر ساحل طولانی ایران در خلیج فارس، میدان‌های عظیم نفت و گاز، پایانه‌های صادرات نفت در بنادر جنوبی و ایجاد مناطق تجاری، امنیت ایران را تا آینده‌ای نامعلوم به چگونگی وضعیت این منطقه وابسته کرده است. بنابراین وضعیت امنیتی خلیج فارس باید همواره مورد توجه سیاست خارجی منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران و دست اندرکاران آن قرار گیرد ولی در شرایط کنونی محیط امنیتی ایران در این منطقه دارای محدودیت‌هایی است و الزاماتی را به سیاستگذاران کشور دیکته می‌کند که لازم است سیاستگذاران آن‌ها را در اولویت‌های امنیتی منطقه به ویژه بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر لحاظ نمایند.

به طور کلی هدف این پژوهش برشمردن سیاست‌های امنیتی کشور در منطقه خلیج فارس، طرح‌های امنیتی آن چگونگی نقش آفرینی قدرت‌های بزرگ بویژه آمریکا در آن و مطالعه و ارزیابی پیامدها و نتایج سیاسی، راهبردی و امنیتی در منطقه خلیج فارس می‌باشد.

۲- سابقه تحقیق:

در خصوص حادثه یازده سپتامبر و تأثیر آن بر امنیت جهانی علی‌الرغم این که مدت زمان زیادی از حادثه نگذشته است تاکنون مطالب زیاد و مفیدی در کشور به رشته تحریر درآمده است که در این رابطه می‌توان به عنوان نمونه به آثاری مانند استراتژی نظامی آمریکا بعد از بعد از ۱۱ سپتامبر نوشته منوچهر محمدی، یازدهم سپتامبر و پیامدهای آن نوشته جلال الدین مدنی، ۱۱ سپتامبر و نظم جهانی نوشته نادر ساعد، سیاست خارجی ایران در پرتو تحولات منطقه ای نوشته امیر محمد حاجی یوسفی، استراتژی بزرگ آمریکا برگزیده تحولات جهان ویژه ۱۱ سپتامبر نوشته حسین دهشیار

ملاحظات امنیتی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران نوشته مقصود رنجبر
و... اشاره کرد اما بررسی‌های صورت گرفته توسط محقق نشان می‌دهد تحقیق
مستقلی تحت این عنوان و پژوهشی که در آن به مباحث امنیتی ایران در منطقه خلیج
فارس تحت تأثیر این حادثه پرداخته باشد صورت نگرفته است لذا در این پژوهش
تلاش شده تا اهم جهت گیری‌ها و شاخص‌ها و اولویت‌های امنیتی ایران که در
عرصه نظام بین الملل در قبل و بعد از ۱۱ سپتامبر بکار گرفته شده و تأثیری که
عوامل بین المللی بر این اولویت‌ها داشته است مورد کنکاش قرار گیرد.

۳- سؤال اصلی و سؤالات فرعی تحقیق:

سؤال اصلی:

عوامل بین المللی تعیین کننده اولویت‌های امنیتی ایران در منطقه‌ی خلیج فارس
کدامند؟

سؤال فرعی:

۱- رژیم‌های سیاسی منطقه چه تأثیری در طرح‌های امنیتی ایران در خلیج فارس
دارند؟

۲- چالش‌ها و ظرفیت‌هایی که قدرت‌های بزرگ به ویژه آمریکا در زمینه ترتیبات
امنیتی خلیج فارس ایجاد می‌کنند چگونه تحلیل می‌شود؟

۴- فرضیه‌ها:

فرضیه اصلی:

حضور نظامی امریکا در منطقه خلیج فارس باعث شده تا ایران امنیت دستجمعی، بازدارندگی متعارف و موازنه قوا را به عنوان اولویت های امنیتی خود در نظر بگیرد.

فرضیه فرعی :

۱- ساختار و ماهیت رژیم‌های سیاسی این منطقه در تعارض با ساختار نظام‌های جمهوری اسلامی ایران می‌باشد و کشورهای منطقه عمدتاً برای بقای سیاسی خود باید به سوی قدرت‌های بزرگ روی آورند.

۲- امنیت منطقه‌ی خلیج فارس به دلایل ژئوپولیتیکی به امنیت قدرت‌های بزرگ وابسته شده است و نوع رابطه ایران با آمریکا در تعریف و تثبیت امنیتی جدید منطقه اثرگذار است.

۵- مفاهیم و متغیرهای اصلی تحقیق:

برخی از مفاهیم اصلی تحقیق عبارتند از:

امنیت ، امنیت منطقه‌ای ، قدرت‌های منطقه‌ای ، نظام بین الملل ، اولویت های امنیتی ، طرح های امنیتی ، امنیت دستجمعی

که در این جا تعریف مختصری از آنها ارائه می شود:

- امنیت : تعریف فرهنگ های لغات از «امنیت»، عبارت است از: در معرض خطر نبودن یا از خطر محافظت شدن. «امنیت» همچنین عبارت است از: رهایی از تردید، آزادی از اضطراب و بیمناکی، و داشتن اعتماد و اطمینان موجه و مستند. امنیت خواه فردی، ملی یا بین المللی، در زمره ی مسائلی است که انسان با آن مواجه است. امنیت به صورت وسیع، در مفهومی به کار گرفته شده است که به صلح، آزادی، اعتماد، سلامتی و دیگر شرایطی اشاره می کند که فرد و یا گروهی از مردم احساس آزادی از نگرانی، ترس، خطر یا تهدیدات ناشی از داخل یا خارج داشته باشند. (ریبسی، ۱۳۸۳: ۴۴) از سوی دیگر، امنیت پدیده ای متأثر از مؤلفه های مادی - ذهنی به شمار می آید که دیگر چونان دوران جنگ سرد، نمی توان آن را در ذیل ملاحظات نظامی تعریف نمود. (مکین لای، ۱۳۸۱: ۵۹)

واژه ی «امنیت» ابتدا در ادبیات سیاسی آمریکا شدیداً متداول گردید. سپس تغییرات مهمی که پس از جنگ جهانی دوم در سیاست بین الملل پدید آمد، موجب شدند این مفهوم کارایی بیشتری پیدا کند. بوزان (Buzan)، که رهیافت مفهومی وسیعی از مسئله ی امنیت ارائه می دهد، اصطلاح «امنیت» را یک مفهوم توسعه نیافته تلقی می کند. (بوزان، ۱۳۷۸: ۱۵) کتاب باری بوزان منبع معروفی برای اغلب مباحث مربوط به بحث «امنیت» در روابط بین الملل است.

- امنیت منطقه ای : امنیت منطقه ای مجموعه تمام تصورات و تعبیرات از امنیت ملی است که اعضای یک نظام منطقه ای در زمانی خاص آن را به کار می برند. بنابراین، امنیت یا ناامنی منطقه ای می توانند از مجموعه سطوح کشمکش در یک منطقه، اعتبارات نظامی و نهادها و اتحادیه های جمعی به دست آید. (افتخاری، ۱۳۸۱: ۲۶۶) در

اینجا، «منطقه» به عنوان مجموعه ای از دولت ها تعریف می گردد که به لحاظ جغرافیایی، در نزدیکی یکدیگر واقع شده اند.

- قدرت های منطقه ای: شامل بازیگران رسمی و غیر رسمی یک منطقه جغرافیایی می شود که توانایی تاثیرگذاری بر امنیت و ثبات آن منطقه را دارند.

- نظام بین الملل: مفهوم نظام بین الملل (International System) دارای دو معنای کلی در رشته روابط بین الملل یعنی عینی و انتزاعی است. نظام بین الملل در معنای عینی آن عبارت است از: مجموعه های از دولتها یا بازیگران بین المللی که به طور منظم در اندرکنش با یکدیگر قرار دارند و در نتیجه تا حدی نسبت به یکدیگر دارای وابستگی متقابل میباشند (یعنی که شرایط و فعالیتهای هر بازیگر بر دیگران تاثیر میگذارد و از آنها تاثیر میپذیرد). بنابراین ویژگی مهم اندرکنش این بازیگران این است که آنها نسبت به یکدیگر توجه دارند و به هم پاسخ میدهند (به عبارت دیگر تصمیم گیری این بازیگران نیز دارای وابستگی متقابل است). بدین ترتیب، نظام عبارت است از مجموعه های عینی از بازیگران که پیوند درونی با یکدیگر دارند. این نظام تا زمانی که این بازیگران وجود دارند، وجود دارد و تنها زمانی تغییر می کند که تعداد بازیگران تغییر نماید یا هویت آنها دگرگون شود. اما مفهوم نظام بین الملل در معنای انتزاعی آن عبارت است از مناسبات و فرایندهایی که میان مجموعه های از بازیگران درهم تنیده ایجاد شده است. این مفهوم به ویژه اشاره دارد به الگوهایی که از دل این مناسبات و فرایندها قابل تشخیص است. این الگوها شامل الگوی قدرت (قدرت واحد، دو قدرت، چند قدرت) الگوی سیاستها (انقلابی یا معتدل)، سطح و الگوی منازعه، سطح و الگوی دسته بندی (میزان قطبی شدن) و سطح همکاری یا میزان توسعه رژیمهای بین المللی میباشند. (حاجی یوسفی، ۱۳۸۴: ۲۳-۲۲)

- اولویت های امنیتی : آندسته از جهت گیری ها و برنامه هایی که در صدر سیاست های امنیتی یک کشور برای رسیدن به اهداف و منافع قرار می گیرد.

- امنیت دستجمعی: تفاوت «امنیت دسته جمعی» با «اتحاد» در این است که در اتحاد، اعضا به طور قطع، دولت های همفکر نیستند، بلکه تنها درباره ی عدم استفاده از زور در حل اختلافات توافق نموده اند و براساس این قاعده، در مقابل هر خشونتیی به طور جمعی واکنش نشان می دهند. اساسا اهداف و وظایف امنیت دسته جمعی را می توان در قالب سه عنوان و مجموعه بیان کرد: حفظ صلح و جلوگیری از وقوع جنگ، احیای صلح و بازگرداندن صلح پس از نقض و از بین رفتن آن، و ایجاد صلح و صلح سازی که به دنبال جلوگیری از خطر بازگشت جنگ، پس از پایان یافتن آن صورت می گیرد. (فریدمن، ۱۳۷۵: ۳۵۹)

۶- روش تحقیق:

در این تحقیق تلاشی خواهد شد تا با اتکا به داده های تاریخی از اطلاعاتی که به روش اسنادی- کتابخانه ای و توصیفی و تحلیلی جمع اوری شده اند به سوالات اصلی و فرعی پاسخ داده شده و در خصوص موضوع پژوهش لازم صورت گیرد.

۷- سازمان دهی:

این پایان نامه مشتمل بر ۶ فصل است. فصل اول به کلیات پژوهش اختصاص دارد در فصل دوم چارچوب تئوریک مطرح می‌گردد و نظریات نو واقع‌گرایی و التز و مباحث آنارشی مورد ارزیابی قرار می‌گیرد و مسائل خلیج فارس در چارچوب این نظریات مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

در فصل سوم موقعیت ژئوپولیتیک، ژئواستراتژیک و ژئواکونومیک منطقه خلیج فارس مورد بررسی قرار می‌گیرد. ابعاد اهمیت خلیج فارس از لحاظ ژئوپولیتیک و منابع نفت و گاز مورد بررسی قرار می‌گیرد و در ادامه اهمیت این منطقه برای کشورهای صنعتی غرب مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. و سپس به شاخص‌های تهدیدات نظامی علیه ایران بعد از ۱۱ سپتامبر اشاره می‌گردد.

در فصل چهارم ضرورت برقراری امنیت در منطقه خلیج فارس و منافع جمهوری اسلامی ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد و سپس به سابقه‌ی طرح‌های امنیتی در منطقه پس از ورود آمریکا پرداخته می‌شود. ضمن آن که رویکرد نو محافظه کاران و دولتمردان آمریکا نسبت به امنیت منطقه و طرح خاورمیانه بزرگ آمریکا در راستای اهداف کلان این کشور مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

در فصل پنجم رویکرد امنیتی ایران و طرح‌های امنیتی خلیج فارس تا قبل از ۱۱ سپتامبر مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. در ادامه هم شورای همکاری خلیج فارس و زمینه‌های شکل‌گیری و اهداف آن مورد کنکاش قرار می‌گیرد. و طرح ۲+۶ و همچنین امنیت از دیدگاه کشورهای عرب حوزه خلیج فارس و رویکرد ایران به طور مجزا تشریح می‌گردد.

در فصل ششم نیز به حادثه ۱۱ سپتامبر پرداخته خواهد شد و اثرگذاری آن بر اولویتهای امنیتی ایران بحث و بررسی می‌شود و به ترتیبات و سیاستگذاری‌هایی که در این خصوص شده است اشاره می‌گردد و شاخصه‌های تقابل ایران و آمریکا و این که در نهایت منجر به شکل‌گیری کدام اولویت امنیت منطقه‌ای از سوی ایران شده است توضیح داده خواهد شد.

فصل دوم:

چارچوب نظری

گفتار اول: نظریه نو واقع گرایی:

الف- کنت والتز و مشکلات واقع گرایی کلاسیک:

"چالش‌های موجود در برابر نظریه واقع گرایی و انتقادات گسترده علیه آن از اواخر دهه ۱۹۶۰ به بعد یکی از دلایل عمده تلاش کنت والتز، برای اصلاح و احیاء نظریه واقع گرایی و ارائه آن در قالبی نوین، منسجم تر و پیچیده تر بوده است." (حاجی یوسفی، ۱۳۸۴: ۷۴)

بحث‌های عمده واقع گرایی کلاسیک چنانچه از آثار کار، مورگنتا و دیگران بر می‌آید بر نکات زیر استوار است:

۱. دولت‌ها بازیگران اولیه سیستم بین الملل و واحدهای اساس تحلیل هستند.
۲. روابط میان دولت‌ها و رفتار و کنش متقابل آنها در یک محیط آنارشی صورت می‌گیرد.
۳. دولت‌ها به صورت عقلایی در تعقیب اهداف ملی خود و کسب قدرت بیشتر هستند.
۴. ریشه رفتار دولت‌ها در سیستم بین المللی است و سیاست خارجی آنها را نباید در مسائل داخلی جستجو کرد.
۵. ثبات نظام بین المللی بر محور سیستم موازنه قوا استوار است.
۶. مسائل نظامی و کشمکش در روابط بین الملل بیشتر اولویت دادند تا مسائل اقتصادی و همکاری. (طیب و بزرگی، ۱۳۷۲: ۱۶۱-۱۵۹)

دیدگاه‌های محوری نظریه واقع گرایی کلاسیک از اواخر دهه ۱۹۶۰ به بعد مورد انتقاد قرار گرفت. طرفداران «نظریه همگرایی» نظیر هاس ضمن تأکید بر اهمیت عوامل اقتصادی و همکاری بین المللی به طور غیر مستقیم مکتب واقع گرایی را به چالش کشیدند. در اوایل دهه ۱۹۷۰ رابرت کوهن و ژوزف نای در قالب «نظریه همبستگی متقابل» به انتقاد از دیدگاه «دولت محوری» واقع گرایی و تأکید آن بر کشمکش و مسائل نظامی پرداختند. والرشتاین در نظریه سیستم جهانی سرمایه داری بر اهمیت تحلیل سیستمی و محوری بودن مسئله اقتصاد و نیز تحولات داخلی در روابط بین الملل تأکید کرد و جان برتن با طرح مکتب «جامعه جهانی» اندیشه‌های محوری و ارکان هستی شناختی واقع گرایی را به زیر سؤال کشید. (احمدی، ۱۳۷۶: ۱۱۷)

محققانی نظیر استفن کراسنر و رابرت گیلپین درصدد برآمدند تا با طرح نظریه رژیم‌های بین المللی و نظریه ثبات هژمونیک، مسائل اقتصادی و بازیگران غیر دولتی را مدنظر قرار دهند و با اصلاح نظریه واقع گرایی بر اهمیت و نقش دولت در جهان معاصر تأکید کرده و طرحی نو از واقع گرایی در اندازند. ولی هیچکدام از مدافعان نوین واقع گرایی نتوانستند نظریه مذکور را از حالت تدافعی درآورند و همانند قبل از دهه ۱۹۷۰ آن را به عنوان نظریه برتر در روابط بین الملل مطرح سازند. این مهم در سال ۱۹۷۹ توسط کنت والتز صورت گرفت که موفق شد با نقد دیدگاه‌های سنتی واقع گرایی، از جهت روش شناختی و نظریه پردازی و همچنین نقد مخالفان و چالشگران واقع گرایی، نظریه سیستمی و ساختاری از واقع گرایی ارائه دهد. سهم والتز در احیاء و اصلاح واقع گرایی به میزانی است که بسیاری نظریه «واقع گرایی ساختاری، او را از نظر فکری واجد موقعیت هژمونیک در رشته روابط بین الملل می‌دانند. (احمدی،

(۱۳۷۶: ۱۱۸)

ب- چارچوب نظریه نو واقع گرایی والتز

درک رفتار دولت‌ها و کشورها، اهداف و تهدیدات هر کدام از آنها در برابر دیگری به طور اعم و رفتار واحدها یا واحدهای اصلی سیستم در برابر دیگران و بلعکس، بدون شناخت سیستم بین الملل امکان پذیر نمی‌باشد. به عبارت دیگر تبیین دقیق نظریه فوق مستلزم نگرش سیستمی است. در غیر این صورت، به قول والتز دچار کاهش گرایی در روابط بین الملل خواهیم شد. سیستم بین الملل چیست و چگونه تعریف خواهد شد و چه تأثیری بر رفتار واحدها خواهد داشت. اصولاً سیستم بین المللی را با توجه به پنج متغیر زیر تقسیم می‌نمایند:

۱. مرزهای سیستم، یعنی خط فاصل میان کنش متقابل و محیط خارجی. هر سیستم بین المللی دارای مرزهای مشخصی است. به عبارت دیگر، خط فاصل‌های جغرافیایی، فرهنگی یا موضوعی که در ورای آنها کنش‌ها و مراودات میان واحدهای سیاسی تشکیل دهنده سیستم، اثری بر آن محیط نداشته و رویدادها با شرایط محیطی مذکور هم اثری بر واحدهای سیاسی ندارد؛

۲. واحدهای سیاسی تشکیل دهنده سیستم که روابط متقابل میان آنها به سیستم بین المللی شکل می‌بخشد؛

۳. ساختار نظام، که منظور نحوه توزیع قدرت در میان واحدهای سیستم می‌باشد؛

۴. شکل غالب کنش متقابل که بر اساس روابط و تماس‌های دیپلماتیک، تجارت، انواع رقابت‌ها و جنگ تحلیل می‌شود؛

۵. قواعد و عرف‌های آشکار و پنهان که در این جا مفروضات و ارزش‌هایی که روابط بر آنها استوارند و کنش‌های متقابل و روندها را تنظیم می‌کنند، مدنظر می‌باشد.